

Kitabiyat/Book Reviews

Engellilik Çalışmaları Mikro Tarihle Buluşuyor: Bibi'nin Berlin'deki Gizli Yaşamı

Gudrun Valgerdur Stefansdottir, Solveig Olafsdottir,
Sigurdur Gylfi Magnusson, *Disability Studies Meets Microhistory:
The Secret Life of Bibi in Berlin*, New York: Routledge, 2025,
236 s. ISBN: 9781032427263

KAMURAN ŞİMŞEK

Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
Pamukkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History

(ksimsek@pau.edu.tr), ORCID: 0000-0003-3741-471X

Geliş Tarihi/Date of Arrival: 28.03.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 21.05.2025

Şimşek, Kamuran. "Engellilik Çalışmaları Mikro Tarihle Buluşuyor: Bibi'nin Berlin'deki Gizli Yaşamı." *Ceride* 3, no.1 (Haziran/June 2025): sayfa/pp 177-183
DOI: 10.5281/zenodo.15769855

Gudrun Valgerdur Stefansdottir,¹ Solveig Olafsdottir,² Sigurdur Gylfi Magnusson³ isimli yazarların ortak ürünü olan ve 2025 yılında Routledge yayınlarından çıkan bu çalışma, gerçek ismi Bjargey Kristjansdottir (1927-1999) olan Bibi isimli zihinsel engelli bir kişinin gizli yaşamına ışık tutmak-

-
- 1 Prof., İzlanda Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Engellilik Çalışmaları alanında görev yapmaktadır. Zihinsel engelli insanların yaşam koşulları ve engellilik tarihiyle ilgili araştırmaları vardır.
 - 2 Dr., İzlanda Üniversitesi Tarih Enstitüsü'nde doktora sonrası araştırmacı olarak görev yapmaktadır.
 - 3 Prof., İzlanda Üniversitesi'nde Kültür Tarihi alanında görev yapmakta ve Mikro Tarihsel Araştırma Merkezi başkanıdır.

tadır. Engellilik çalışmaları ile mikro tarih disiplinlerini bir araya getiren bu kitapta, engelli bir karakter üzerinden İzlanda'daki engellilik tarihi hakkında bilgi verilmektedir. Yazarların kısa özgeçmişlerinin de yer aldığı ilk kısımda kitabın yazılış süreci ve amacı hakkında okuyuculara bilgi verilmiştir. Kuzey İzlanda'da Berlin adındaki küçük bir çiftlikte büyüyen Bjargey Kristjansdottir nam-ı diğer Bibi, ilkokul birinci sınıftayken hastalanmış ve sonrasında hem ailesi hem de yaşadığı toplum tarafından "zayıf zihinli" olarak etiketlenmiştir. Çoğu insanın okuma yazma bile bilmediğini düşündüğü Bibi, hayata gözlerini yummadan evvel tek başına yazdığı ve ailesi ile komşularından gizlemiş olduğu 145.000 kelimelik otobiyografisini bitirmiştir. Kitap, bu otobiyografiden hareketle ailesi ve toplum tarafından dışlanan ve dar bir çevrede yaşamasına izin verilen Bibi'nin gözünden dönemin İzlanda'sının engellilere bakış açısını belirlemeyi hedeflemektedir. Yazarlar bu çalışma ile beşeri ve sosyal bilimler alanında çalışma yapan akademisyenlere ve öğrencilere engellilik araştırmaları ve mikro tarih disiplinleri hakkında yeni bir eleştirel düşünme yolu sunmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Engellilik Çalışmaları Mikro Tarihle Buluşuyor: Bibi'nin Berlin'deki Gizli Yaşamı başlıklı bu kitap, giriş ve sonuç bölümleriyle birlikte toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. Aynı zamanda kitabın birinci bölümü olan "Eleştirel Engellilik Çalışmaları ve Mikro Tarih Nasıl Birleştirilir" başlıklı giriş kısmında yazarlar, Bibi'nin sıra dışı yaşam öyküsü üzerinden 20. yüzyıl İzlanda'sını okuyucunun gözlerinin önüne sermişlerdir. Gelecek vaat eden bir çocuk olarak görülen Bibi geçmiş olduğu hastalık neticesinde zihinsel engelli olmuştur. Sonrasında Bibi için işler hiç yolunda gitmemiştir. Bibi toplum tarafından dışlanmış ve bu durum onun kendi içine kapanmasına yol açmıştır. Bu ise sosyal hayatta engellilere karşı oluşan önyargılar ve ayrımcılığı gözler önüne sermektedir. Kitabın yazarları, bu kısımda Bibi'nin otobiyografisinin toplumdan soyutlanmış bireylerin deneyimlerine dair eşsiz bir bakış açısı sunması nedeniyle büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir.

Bibi'nin yaşamına dair temel bir çerçevenin sunulduğu bu bölümde yaşadığı dönemin İzlanda'sının tarihsel ve toplumsal bağlamı da detaylı bir şekilde ele alınmıştır. 20. yüzyılda İzlanda hem geleneksel değerlerini korumaya çalışmış hem de modernleşmenin getirdiği yeniliklere ayak uydurmak için çaba sarf etmiştir. Ancak bu değişimler, özellikle engelli bireyler için olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde öjenik hareketinin ve tıbbi anlayışın etkisiyle, engelli bireyler ayrımcılığa maruz kalmış ve zor-

lu bir yaşam sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bibi'nin yaşamını aydınlatan temel taşlar, engelli bireylerin toplumdan dışlanması, kurumsallaştırma politikalarının acımasızlığı ve engelli hakları hareketinin zamanla yükselişi gibi tarihsel olaylara dayanmaktadır. Yazarlar, İzlanda'daki yasal ve toplumsal değişimleri inceleyerek Bibi'nin hayatını ve deneyimlerini tarihsel bir çerçeveye oturtmaya çalışmışlardır. Bibi'nin yaşamının, öjenik politikalarla insan hakları taleplerine kadar geniş bir yelpazede toplumsal değişime tanıklık ettiğini ve onun hikâyesinin engellilik deneyiminin tarihsel ve toplumsal bağlamını anlamak için değerli bir kaynak olduğu vurgulanmıştır.

Çalışmanın "Bir Metin Olarak Berlin'de Bibi'nin Yaşamı: Tarihsel Kaynaklar" başlıklı ikinci bölümünde Bibi'nin oluşturmuş olduğu kişisel arşivi üzerinden toplumsal dışlanmaya maruz kalmış bir birey olarak kendi hikâyesini nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir. Bibi'nin otobiyografisi ve bebek koleksiyonu, İzlanda'daki otobiyografi geleneğine ve kişisel ifadeye yeni bir bakış açısı getirmiştir. Mizah, ironi ve eleştirel bir bakış açısıyla kaleme aldığı eseri, onun iç dünyasını ve yaşadığı zorlukları yansıtmaktadır. Bebek koleksiyonu, yalnızlığını, yaratıcılığını ve anne olma arzusunu ifade etmektedir. Yazmış olduğu otobiyografi ise toplumun dışına itilmiş zihinsel engelli bir bireyin kendi sesini duyurma çabasını ve ruh halini ortaya koyması noktasında önemlidir. Bu bölüm, Bibi'nin dünyasına derinlemesine bir bakış sunması açısından kıymetlidir.

"Berlin'de İlk Otuz Yıl (1929-1958)" adlı başlık kitabın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde Bibi'nin otuz yılı baz alınarak anlatılmış ve bu dönemin İzlanda toplumunun engelli bireylerin koşullarını anlamakta yetersiz kaldığı bir evre olduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde Bibi, hem evinin içinde hem de dışında birçok zorlukla karşılaşmıştır. Ailesi, toplum ve uzmanlar tarafından kabul görmeyerek dışlanmıştır. Bibi'nin yaşamını idame ettirdiği Hofsös köyündeki yaşam koşulları ve toplumsal yapı, bu dışlanmanın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bibi'nin hayatının büyük bir bölümü Berlin adındaki çiftlikte yer alan küçük bir kulübede geçmiştir. Onun bu kulübede geçen aile hayatı, ailenin izole yaşamı nedeniyle hem duygusal hem de maddi yoksunlukla doluydu. Aile reisi olan babası, engelli bir çocuğa sahip olmaktan utanç duymuş ve bu duyguyu diğer aile bireylerine de yansıtmıştır. Evde eşini sık sık küçümsemiş, hakaret ve fiziksel şiddet uygulamıştır. Aile içinde yaşanan bu kargaşa sebebiyle Bibi derin bir yalnızlığa mahkûm olmuştur. Kardeşi Steini'nin doğumu aile üzerinde olum-

lu bir hava oluşturmussa da Bibi'nin yalnızlığını daha da körüklemiştir. Çünkü anne ve babasının Steini'ye gösterdiği ayrıcalıklı ilgi, Bibi'nin içindeki yalnızlığı çok daha fazla derinleştirmiştir. Bununla birlikte bu bölümde Bibi'nin eğitimi hakkında da bilgi verilmiştir. Akranları ile okula gidememesinden dolayı evde eğitim almak zorunda kalmıştır. Ancak babasının sabırsız ve şiddet içeren eğitim tarzı hiç hoşuna gitmemiştir. Hayatındaki nadir insanlardan olan Alda ile olan arkadaşlığının ailesinin baskısıyla son bulması ve akranlarının arasına katılamaması onun toplumdan kalıcı olarak uzaklaşmasını sağlayan sebepler arasında yer almıştır.

“Bir Kurumda Sıkışıp Kalmak (1958-1974)” başlıklı dördüncü bölüm babasının fiziksel ve psikolojik şiddeti karşısında kendisine daha şefkatli davranan annesinin ölümünden sonra Bibi'nin Blönduos'taki bir kurum olan Haelid'e yerleştirilmesiyle başlayan süreci anlatmaktadır. Hayatının bu evresi yalnızlık, izolasyon ve aşağılayıcı muameleyle dolu bir dönemi temsil etmektedir. Yerleştirildiği kurum, dönemin İzlanda'sındaki kurumsal bakımın yetersizliğini ve engellilerin bireysel ihtiyaçlarının nasıl göz ardı edildiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu kurumdaki tıbbi bakım konusundaki ihmaller ve yanlış uygulamalar gibi sebeplerden dolayı Bibi'nin yaşamı olumsuz etkilenmiştir. Ancak tüm olumsuzluklara rağmen Bibi'nin okuma yazma konusundaki ısrarı ve bulunduğu kurumdan ayrılarak bağımsız bir yaşam kurma çabası onun hayata karşı direncinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. 1970 yılında Haelid'ten ayrılıp yaptığı yolculuk ve Ulusal hastanedeki iyileşme süreci hayatında yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bibi'nin buradan ayrıldıktan sonra kurduğu yeni yaşamı, engelli bireylerin topluma katılabileceğini göstermiş ve onlara kendi yollarını çizebilmeleri adına ilham kaynağı olmuştur.

Kitabın beşinci bölümü “Bağımsız Bir Kişi (1974-1983)” başlığını taşımaktadır. Yazarlar bu bölümde Bibi'nin iç sesini ve düşüncelerini derinlemesine ele alarak hayallerini, özlemlerini, toplumsal beklentilerini ve yaşadığı içsel çatışmalarını anlatmaktadır. Çocukluk yıllarından itibaren akran zorbalığına maruz kalan Bibi, aynı zamanda kuzeni tarafından cinsel saldırıya uğramıştır. Ancak bu travmatik deneyimleri kimseyle paylaşamamıştır. Belki de bundan dolayı yazdığı otobiyografide bu konuyu ele almıştır. Yaşadığı onca zorluğa rağmen hayal kurmaktan vazgeçmemiş ve bu hayallerine tutunarak kendine bir gelecek tasarlamıştır. Burada Bibi'nin hayallerini anelik, aile olma ve bağımsız yaşam süslemiştir. Normal bir birey olmamanın

üzüntüsünü dile getiren Bibi sağlıklı bir çocuk yetiştirme hayali kurarak kendini teselli etmiştir. Bu da onun büyük bir aile özlemi içerisinde olduğunu göstermektedir. Bağımsız bir birey olma arzusu Bibi'nin hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Onun hayalleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve engelli bireylere yönelik beklentilerin gölgesinde şekillenmiştir. 14-15 yaşlarında evden ayrılarak bahçecilik ve dikiş gibi beceriler öğrenme isteği hem geçimini sağlama hem de toplumsal kurallara bir meydan okuma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca kırsalda bir çiftlik kurma isteği onun özgürlüğe ve doğaya duyduğu sevgiyi de temsil etmektedir. Bu bölümde Bibi'nin içsel anlatımıyla travmaları, umutları ve toplumsal mücadelesi anlatılmıştır.

“Hofsos'tan Öteki Dünyaya: Bir Ölüm Sonrası Hikaye” başlıklı altıncı bölümde Bibi'nin ölümünden sonra kitabın yazılış süreci ve kitabın İzlanda'da uyandırdığı yankı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bibi'nin otobiyografisinin yayınlanması İzlanda'da büyük yankı uyandırmış ve geniş çaplı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özellikle kendisini tanıyan akrabalar, arkadaşlar ve topluluk üyeleri arasında hem ilgi hem de endişe uyandırmıştır. Özellikle, Bibi'nin insanları ve olayları tasvir ediş biçimi tartışma konusu olmuştur. Bibi hem kahraman hem de kurban olarak tasvir edilmiştir. Dolayısıyla toplumun bazı kesimlerinde onun bu çabası ve ortaya koyduğu eser saygıyla karşılanmışken diğer bir kesim tarafından ise bu durum küçümsenmesi gereken bir durum olarak algılanmıştır. Eserinde engelli bireylerin maruz kaldığı dışlanma ve alay konusu edilmeleri çok fazla vurgulanmasına rağmen toplumdaki bazı kişiler tarafından Bibi direnç ve başarı simgesi olarak görülmüştür. Kitabının yayınlanması İzlanda toplumunun değişimi ve engelli bireylerin sosyal hayatta daha fazla görünür olmalarına da katkı sağlamıştır. Eserinin yayınlanmasının ardından Bibi'nin kaldığı bakım kuruluşları da eksikliklerini giderme ve iyileştirmeler yapma noktasında bazı adımlar atmışlardır. Tüm bunlara rağmen Bibi'nin anlattıkları, özellikle akrabaları arasında büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Cinsel istismar gibi hassas konulara yer vermesi, bazı akrabaları tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir. Maruz kaldığı incitici davranışlar ve engelliliğe yönelik önyargılar, otobiyografisini sıradan bir hayat hikâyesinden çıkarıp toplumsal normlara ve engelli bireylere karşı sergilenen tutumlara yönelik sert bir eleştiriye dönüştürmüştür. Bibi'nin cesur anlatımı, engelli bireylerin seslerini duyurması ve toplumun bakış açısını değiştirmesi açısından büyük önem taşı-

maktadır çünkü Bibi, otobiyografisini yazarken sadece kendi yaşam öyküsünü değil, aynı zamanda toplumun engelli bireylere olan bakış açısını, değişen algıları ve toplumsal normların sorgulanmasını sağlamıştır. Bu anlatım, engelli bireylerin toplum içindeki yerine dair önemli tartışmaları tetikleyerek daha adil ve eşitlikçi bir toplum oluşmasına katkıda bulunmuştur.

“Kapsayıcı Araştırma ve Bibi'nin Yaşamı” başlıklı yedinci bölümde zihinsel engelli bireylerin araştırmalara aktif olarak katılmasını destekleyen kapsayıcı araştırma yöntemini ve bu yaklaşımın İzlanda’da Bibi’nin otobiyografisi üzerine yapılan bir çalışmada nasıl uygulandığı ele alınmıştır. “Bibi Ekibi” adı verilen dört zihinsel engelli kadın,⁴ onun yaşam öyküsünü kendi deneyimleriyle harmanlayarak araştırmaya katkıda bulunmuş ve engelli bireylerin toplumdaki konumlarının, karşılaştıkları zorlukların daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu bölümde, kapsayıcı araştırma yönteminin gelişimi, temel ilkeleri ve engelli hakları hareketiyle olan ilişkisi ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, Bibi Ekibi’nin araştırma süreci, veri toplama yöntemleri ve elde edilen bulguların ne şekilde değerlendirildiği okuyucuya aktarılmaktadır. Bibi’nin hayatı üzerinden engelli bireylerin karşılaştığı ayrımcılık, dışlanma ve önyargılar ele alınırken, ekibin kendi yaşam deneyimleriyle kurduğu paralellikler de dikkat çekmektedir.

Bu bölümde engelli bireylerin toplumda görünür olmadıklarından dolayı seslerinin duyulmamasının yarattığı sorunlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca engellilerin kendi kaderlerini tayin etme mücadelesine de ışık tutulmuştur. Bibi’nin yaşamı ve deneyimleri, engelli bireylerin toplumdaki konumlarını ve karşılaştıkları problemleri anlamak için güçlü bir araç olarak kullanılmıştır. Bibi’nin otobiyografisi, araştırmaya dâhil edilen dört zihinsel engelli kadının kendi yaşamlarıyla kurdukları paralellikler aracılığıyla günümüze taşınmaktadır. Ayrıca Bibi’nin hayatındaki duygusal öğelerin önemi vurgulanırken, araştırma sürecinin katılımcılar arasında güçlü bir duygusal bağ ve dayanışma yarattığına da dikkat çekilmektedir. Araştırmaya katılan kadınlar, Bibi’nin öyküsü aracılığıyla kendi deneyimlerini yeniden değerlendirme ve ifade etme fırsatı bulmuşlardır. Kapsayıcı araştırma yönteminin etkileyici bir örneği olan bu çalışma, engelli bireylerin kendi hikâyelerini anlatma hakkına sahip olduklarını ve kendi sesleriyle toplumda yer almalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4 Bu dört zihinsel engelli kadının isimleri şunlardır: Arnbjörg Kristin Magnusdottir, Inga Hanna Johannesdottir, Jonina Rosa Hjartardottir ve Katrin Gudrun Tryggvadottir.

Kitabın aynı zamanda sonuç kısmı olan sekizinci bölüm “Sonuç: Hayatı Baştan Almak!” başlığını taşımaktadır. Bibi’nin yaşamı, engellilikle ilgili toplumsal önyargılara ve ayrımcılığa karşı güçlü bir duruş sergilemiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren engelli bireyler özellikle de zihinsel engelli bireyler toplumdan dışlanmışlardır. Bibi de bu dışlanmadan payını almıştır. Çocukluğunda yaşamış olduğu çeşitli zorluklar ve ayrımcılıklara rağmen kendi kişiliğini inşa etmeyi başarmış ve toplum nezdinde kendisine bir yer edinmiştir. Sahip olduğu oyuncak bebekleri, bahçesi ve otobiyografisi, Bibi’nin yaşadığı zorluklara rağmen hayata karşı sergilemiş olduğu direncini simgelmektedir. Otobiyografisi, engelli haklarını sorgulayan bir ben-anlatısıdır. Bu anlatı ve mikro tarih yöntemi, engellilik çalışmalarına yeni bir bakış açısı sunmuştur. Bibi sadece engelli olduğu için değil aynı zamanda kadın olduğu için de birçok kez toplumda ayrımcılığa maruz kalmıştır. Bu bölümde keşişimsellik kavramı üzerinden, farklı ayrımcılık türlerinin nasıl bir araya gelerek bireyler üzerinde daha büyük baskılar oluşturduğu konusu da ele alınmıştır. Mikro saldırganlıklar ve yavaş şiddet kavramları, onun yaşamındaki görünmez engellerin anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır. Bibi’nin anlatısı, toplumsal normlara yönelik keskin eleştirileri ve sarsılmaz adalet duygusuyla okuyucuyu derinden etkileyen bir biçimde kaleme alınmıştır. Hayatının en zorlu dönemeçlerinden biri, annesinin vefatının ardından hiç tanımadığı bir topluluğa sürüklenerek yaşlılarla dolu bir kurumda geçirdiği yıllardır. Yalnızlık ve çaresizlik içinde mücadele vermeye çalışan Bibi burada bile kendi sesini duyurmayı başararak sonunda özgürlüğüne kavuşmuştur.

Sonuç olarak Bibi’nin yaşam öyküsü, yalnızca kişisel bir mücadele değil, aynı zamanda toplumsal bir vicdan muhasebesidir. Kitabın yazarları son yıllarda önem kazanmış olan mikro tarih ve eleştirel engellilik çalışmalarını bir araya getirmeyi hedeflemişlerdir. Bunu yaparken de Bibi isimli zihinsel engelli kadının yazmış olduğu otobiyografiden hareket etmişlerdir. Böylece ben-anlatıları, mikro tarih ve engellilik çalışmaları alanlarını bir araya getirerek incelemişlerdir. Aslında onun hayat hikâyesi, engellilere yönelik uzun bir tarihsel geçmişe dayanan olumsuz tutum ve önyargılara karşı anlatı niteliğini taşımaktadır.